

умови, в яких ці почуття розвиваються, зміцнюються, підтримуються і зберігаються, знаннями конкретних підходів, технік, вправ, які оптимізують розвиток почуття власної гідності дитини.

2. Почуття власної гідності розвивається у дитини в умовах безумовного прийняття, чітких й справедливих правил, ціннісного ставлення і поваги до її думок з боку значущих дорослих, сприйняття ними дитини як особистості тощо.

3. Використання у виховній практиці технік візуалізації, позитивного підкріплення, установок (афірмацій), створення «стенда Досягнень», ведення «щоденника Досягнень», інсценізацій ситуацій, поетапного усвідомлення дітьми поняття «гідність» сприяє розвитку емоційно-ціннісного ставлення дитини до себе та до оточуючих.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтовний підхід: теоретико-технологічні засади: Навч.-метод. посібник. – Київ: Либідь, 2003.
2. Столин В.В. Самосознание личности. – Москва: МГУ. – 1983.
3. Coopersmit S. The antecedents of self-esteem. – New York: Freeman, 1967.

N. Bilousova. Consultation of parents and teachers on the optimization of development of dignity in young pupils.

The article presented recommendations psychologists for consultation parents and teachers to develop dignity in younger pupils.

Key words: dignity, younger pupils, parents, teachers, counseling.

УДК 159.923

С. М. Белякова

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНСУЛЬТУВАННЯ БАТЬКІВ ТА ВЧИТЕЛІВ ЩОДО ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ БЛИЗНЮКІВ ПЕРІОДУ ДОРΟΣЛІШАННЯ

У статті аналізується проблема консультування батьків та вчителів щодо особистісного розвитку близнюкової пари, розкривається специфіка негативних проявів близнюкової ситуації у підлітковій діаді, представлено методичні рекомендації для їх успішного подолання

Ключові слова: близнюки, близнюкова ситуація, особистісний розвиток підліткового віку, консультування.

Постановка проблеми. Діагностика особистісного розвитку близнюків періоду дорослішання дозволила виявити найбільш суттєві труднощі, які переживають діти, й основні напрями психологічної допомоги. Провідне

місце займає близнюкова ситуація (взаємна ідентифікація та відсутність ідентичності, або суперництво), проблема соціалізації (комунікативні труднощі), що, загалом, загрожує психологічному здоров'ю близнюків. Виділення труднощів необхідне для розробки і використання адекватних психолого-педагогічних підходів стосовно попередження та корекції негативного впливу близнюкової ситуації та утрудненої соціалізації близнюків.

Здійснення своєчасної психопрофілактики дозволяє попередити і значною мірою знизити наявні явища взаємної ідентифікації й суперництва у близнюків. Ми вважаємо, що найбільшого ефекту можна досягти не тільки шляхом впливів на близнюків, а й реалізуючи відповідну просвітницьку роботу з батьками та вчителями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Родина, в якій підрастають близнюки, має ряд запитань, на які потребує відповіді, а також свій досвід батьківства, в якому є певні здобутки та прорахунки у виховних впливах на дітей. Можна назвати багато причин цих помилок, але найістотношою, на нашу думку, є слабка поінформованість батьків про особливості психологічного розвитку близнюкової пари, сучасний досвід у вихованні дітей-близнюків у родині тощо. Як зазначає О.Кононко [1], дитину із дошкільного віку необхідно вправляти у двох основних галузях знань – у пізнанні своєї індивідуальності (власних потреб, цілей, ідеалів, особливостей) та умов життя (природних, предметних, соціальних). Тобто основними завданнями батьків є створення сприятливих умов для відкриття та засвоєння дитиною двох основних життєвих реалій – власного «Я» та оточуючого світу. Через відкриття «власного Я» дитина оволодіває вмінням вирізняти себе з-поміж інших, спостерігаючи за собою, концентруючи увагу не лише на власній зовнішності, а й на думках, почуттях. Дитина визначає простір «Я», у неї формується самосвідомість, вона відкриває власні чесноти і вади, диференціює свої права й обов'язки, навчається цінувати себе, виробляє елементарні судження з приводу своїх якостей та досягнень, виявляє почуття власної гідності. Тому в роботі психологів з батьками дітей-близнюків ми виділяємо один загальний напрям – це психологічна просвіта батьків, яку можна здійснювати шляхом індивідуальних консультацій, бесід, круглих столів.

У першу чергу, необхідно надати батькам таку інформацію, стосовно особливостей розвитку та виховання близнюків, яку вони потребують. Цей вид роботи особливо важливо розпочинати із батьками близнюків, котрі тільки переступили поріг навчального закладу, з метою попередження таких негативних явищ у їх розвитку як взаємозалежність та непомірне суперництво чи нетерпимість у близнюковій парі, розвиток автономного мовлення.

З огляду на аналіз психологічної літератури, зауважимо, що батькам в Україні доступна обмежена кількість джерел, де можна отримати інформацію про специфіку розвитку близнят. У нашій країні не тільки батьки, а навіть вчителі й психологи не завжди чітко уявляють, що їх чекає. Тільки нещодавно з'явилися окремі Інтернет-сайти (які, на жаль, доступні не всім), що висвітлюють проблеми розвитку близнюкової пари. Багато майбутніх мам близнят залишаються без інформації щодо народження і виховання своїх дітей.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Як було вище сказано, постійне спілкування близнят один з одним сприяє специфічному формуванню їх самосвідомості й виникає взаємозалежність, що формується як на фоні комплементарних стосунків, так і на фоні ситуації «лідер – підлеглий». Всі вищенаведені особливості є проявами близнюкової ситуації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Близнюкова ситуація є важливою соціальною психологічною детермінантою розвитку близнюків після їх народження і визначає їх емоційний, особистісний і соціальний розвиток. Виділяють наступні характеристики близнюкової ситуації:

- особливе батьківське ставлення: явне підкреслення схожості чи відмінностей у близнюків, а також їх ранній «розподіл» між батьками;

- постійний контакт близнюків один з одним впливає на розвиток їх особистості й самосвідомості.

- з дитинства близнюки граються один з одним як із дзеркалом, що призводить у підлітковому віці до труднощів усвідомлення власного «Я» (ефект пари).

- особливі взаємостосунки в парі виражені прийняттям ролей одним близнюком – «лідера», а іншим – «підлеглого».

- психологічна схожість виникає в результаті нав'язаної з боку оточуючих установки «бути у всьому схожими», а також за рахунок спільного життєвого й емоційного досвіду.

- близнюки можуть «блокуватися» проти оточуючих в колективі, що підсилює негативний вплив близнюкової ситуації.

- спостерігається специфічна криза підліткового віку, під час якої близнюки намагаються підкреслити індивідуальність – особисту, зокрема, чи пари в цілому.

- в деяких випадках у близнюків відмічається підвищена агресивність.

Особливим підґрунтям для батьків на шляху реалізації ними особистісно орієнтованого підходу до виховання й навчання дітей в сім'ї постають наступні чинники [4]:

- реалізація цілісного, інтегрованого підходу до особистості, її розвитку, виховання і навчання;

- формування у дитини наукової картини світу, що ґрунтується на уявленнях про елементарні закономірності розвитку природи, суспільства, людини та їх взаємозв'язок;

- впровадження в життя принципу активного підходу до зростаючої особистості як до суб'єкта життєдіяльності зі своїм індивідуальним досвідом, уподобаннями, життєвими планами, простором «Я»;

- використання як провідного поняття «психологічний вік» єдності соціальної ситуації розвитку, провідної діяльності та особистісних новоутворень;

- врахування вікових та індивідуальних особливостей – темпераменту дитини, її статевої належності, нахилів та уподобань;

- увага до проблеми соціального розвитку дитини, уміння орієнтуватися в нових умовах життя, пристосовуватися до незвичних вимог соціуму, оволодівати навичками доцільної перетворювальної діяльності, виявляти готовність до само покладання, відповідальності;

- надання дитині можливості відчути психологічний комфорт, емоційне благополуччя, душевну рівновагу, захищеність дорослим оточенням.

У роботі з батьками близнюків психологом-консультантом ставиться завдання досягти:

- формування у батьків потреби позитивних змін у спілкуванні із близнюковою парою;

- правильної оцінки батьками близнюків своїх уявлень про дітей;

- формування у батьків адекватного уявлення про психологічні та фізичні особливості близнюкової пари та розуміння їх;

- сприяння позитивним змінам у процесі взаємодії їх з близнюками, доводячи до відома батьків, що їх ставлення часто є вирішальними у тому, як сформується близнюкова пара як структурна одиниця мікросоціуму та кожен її член як окрема особистість [3].

Тому, ознайомивши батьків із особливостями їх взаємодії з близнятами і тим, як це впливає на їх психологічний розвиток, можна сформулювати наступні рекомендації. Перш за все батькам важливо мати чітке уявлення про підлітка-близнюка, намагатися пізнати його внутрішній світ, сприймати його таким, який він є:

- необхідно усвідомлювати межу впливу (як дорослої особистості). Можливі певні дії стосовно поведінки підлітка-близнюка, але вони мають носити ситуативний характер. В міру дорослішання діти все більше потребують від батьків підтримки, розуміння, терплячості, щирих почуттів із дотриманням певної дистанції між дорослим і дитиною, яка б давала простір для її самореалізації в соціумі;

- варто навчитися довіряти близнюкам та їх здатності виживати в сучасному світі. Інколи підлітки значно більше соціалізовані в сучасному житті, аніж здається дорослим. У бажанні захистити дитину від зовнішніх

впливів дорослі вибудовують обмеження, що не є обґрунтованими ні потребами, ні можливостями особистості, знижуючи їх шанс на самоактуалізацію, пошуки власного «Я»;

- батьки мають чітко пояснювати, чого саме чекають від підлітків. Близнюків важливо переконати, які наслідки їх чекають у результаті тих чи інших дій; надавати підліткам можливість висловитись щодо встановлених правил та можливих результатів;

- варто бути відкритими до своїх потреб, переживань. Розмовляти з підлітками про свої негаразди і сумніви. Близнюки відчують, коли дорослі уникають певних тем або не говорять правду. Їм також не завадить знати, що дорослі не позбавлені недоліків, які вони можуть визнавати або ж не помічати через різні зовнішні й внутрішні причини.

- батькам потрібно діяти розумно і виважено, реагуючи на різноманітні «експерименти» близнюків. Необхідно відверто спілкуватися з підлітком про ситуації, коли він поводить ризиковано, уникаючи категоричності, осуду, сприяти усвідомленню того, яким чином вживання алкоголю, наркоманія та інші ситуації ризику можуть вплинути на його подальше життя. Не слід карати близнюка, якщо він не звернувся за порадою, знайти спосіб, за допомогою якого підліток може змінити своє життя на краще.

Одна з проблем, яка стоїть перед батьками, – індивідуальність близнят. А саме, наскільки слід підкреслювати в близнятах схожість і наскільки слід заохочувати розвиток їх індивідуальності – питання, яке стоїть у батьків близнят гостро, особливо якщо діти дуже схожі. Всі захоплюються близнятами, звертають на них увагу, всім подобається, коли близнята однаково вдягнені й однаково виглядають. Батькам близнят часто задають безглузді питання: «хто з них розумніший?», «кого ви більше любите?». Батькам важко утриматися й не задовольнити сентиментальні або нездорові смаки людей. Чому ж цього слід уникати? Проблема в тому, що це може створити у близнят враження, що єдине джерело їх привабливості – схожість, що вони подобаються оточуючим тільки як однаково вдягнена пара незвичайних малюків. Це дійсно чарівне видовище. А часто близнята все ще намагаються привернути увагу своєю схожістю і однаково вдягаються в дорослому віці, посилюючи залежність один від одного. Це не сприяє створенню власної сім'ї, кола друзів і загалом соціалізації та особистісної актуалізації. Схожість близнят приносить задоволення і їм самим, і їх батькам. Близнюки саме через свій статус стають сильними особистостями: у них рано виробляється відчуття незалежності від батьків, вони більше, ніж інші діти, пристосовані до активної участі в колективних іграх, їх вирізняє глибока відданість і великодушність стосовно один одного. Щоб уникнути зайвого підкреслення того факту, що вони близнята, особливо, якщо вони дуже схожі, розумно з боку батьків не давати їм схожих імен; звертатися до кожного з них по імені, а не просто «діти»; одягати їх в

ранньому дитинстві відповідно до їх уподобань та смаків; рано вводити їх в коло інших дітей, щоб вони не звикали лише один до одного; не заважати їм знайомитись та спілкуватись, якщо вони цього хочуть; заохочувати друзів і сусідів до взаємодій.

Іноді ми спостерігаємо залежність одного з членів пари від іншого у виконанні домашніх завдань. У цьому випадку доцільніше давати індивідуальні завдання, уникаючи жорстокості, авторитаризму.

Відомо, що близнюки довше затримуються на стадії автономного мовлення, а відсоток егоцентричного мовлення у них менший, ніж у однонароджених дітей. Соціалізоване мовлення у близнюків довше зберігає ситуативний характер. До шкільного віку вони наздоганяють у мовленнєвому розвитку своїх однонароджених однолітків, хоча у них можуть зберігатися труднощі артикуляцій. Можливими причинами затримки розвитку мовлення є біологічні особливості, затримка інтелектуального розвитку, «близнюкова ситуація», мінімізація вербального спілкування з дорослим. Специфічні для близнят (зиготність) і загальні для всіх дітей (стать, соціоекономічний і освітній статус батьків, розмір сім'ї, порядковий номер народження) також впливають на мовленнєвий розвиток близнят.

Щоб уникнути негативних проявів автономного мовлення, а також з метою підтримки і прискорення мовленнєвий розвиток близнят, батькам належить:

- прагнути знаходити час для розмов з кожним близнюком окремо;
- у розмові з кожною дитиною демонструвати їй приклад правильного мовлення, адекватного вживання нових термінів;
- читати близням уголос і спонукати їх до спільного творчого процесу, оскільки це розвиває інтерес дітей до слів;
- віднаджувати дітей перебивати співбесідника або демонстративно привертати до себе увагу;
- давати кожному близнюку можливість самостійно спілкуватися з іншими дітьми;
- дозволяти своїм малюкам спілкуватися з однолітками, що допомагає їм розвинути навички мовлення, що, у свою чергу, робить вплив на читання і письмо.
- не варто називати близнят співзвучними іменами – на зразок «Маша і Даша», «Саша і Паша». Від самого народження намагатися спілкуватися окремо з кожним з малюків, звертаючись до кожного окремо;
- не прагнути одягати дітей однаково, дарувати їм різні подарунки, погодивши це з їх індивідуальними смаками;
- подбати про те, щоб хоча б інколи брати близнят на прогулянки не разом, а окремо; прагнути також викроїти час на те, щоб поспілкуватися з кожним віч-на-віч, обговорити його індивідуальні, а не «близнюкові» проблеми;

- навіть якщо житлові умови не дозволяють виділити кожному з близнят окрему кімнату, подбати про те, щоб у будинку в кожного з них був свій куточок.

- заохочувати близнят до хороших вчинків, зроблених кожним з них окремо. Відповідно, і зауваження варто робити кожному окремо;

- підтримуйте прагнення дітей мати різні точки зору з різних питань.

До восьми років більшість близнюків вже достатньо підготовлена до життя у суспільстві, щоб відмовитися від «автономного мовлення», що існувало між ними. Необхідно враховувати індивідуальність кожної дитини, оскільки у кожного близнюка свій темп психофізичного розвитку.

Шкільним вчителям доводиться переживати інші труднощі у спілкуванні з близнюками, ніж батькам, адже вони отримують «подарунок» у вигляді близнюкової пари тоді, коли діти вже приходять до школи у 6-7 років. В анамнезі розвитку таких близнюків уже цілий «багаж» – автономне мовлення, сформовані за будь-яким типом стосунки у парі і близнюкова ситуація, яка ніким до цього не діагностувалася, не контролювалася і не коригувалася. Перед вчителем відкривається широке коло проблем, які він з близнюками має вирішити разом. Тому до підліткового періоду між вчителем і близнюками мають скластися добрі дружні стосунки. Варто зауважити, що ефективність будь-якої корекційної роботи з парою насамперед залежить від активної співпраці вчителя з батьками близнюків.

Практичний психолог, плануючи роботу із учителями близнюків, може використовувати наступні форми: групові та індивідуальні консультації, а також психолого-педагогічний консиліум у класичній формі. Розглянемо кожну з них.

Групові консультації для вчителів потрібні в тому випадку, коли необхідно надати вичерпну інформацію стосовно вікових особливостей розвитку, виховання і навчання близнюків. Особливо важливо їх проводити тоді, коли близнюки переходять із однієї шкільної ланки в іншу. Такі консультації плануються на початку навчального року із учителями шкільної паралелі, у якій навчаються близнюкові пари. Звернемо увагу на те, що вчителям важливо виробити єдину систему вимог до близнюків, тоді їх робота буде успішною.

Індивідуальні консультації вчителям надаються тоді, коли виникає непередбачувана, нестандартна ситуація з близнюками, розібратися в якій під силу вчителю лише з допомогою психолога.

Психолого-педагогічний консиліум у роботі практичного психолога з учителями близнюків може бути використаний з метою перебудови ставлення до близнюкової пари та стилю спілкування з нею. Такий вид роботи є достатньо ефективним, адже навчання вчителя під час консиліуму відбувається на теоретичному, методичному та технологічному рівнях. Щоб допомогти педагогам переосмислити свій стиль спілкування з близнюковою

парою, на консилиумах застосовується колективне обговорення такої проблеми членами педагогічного колективу, які спільно розробляють напрями індивідуального підходу до кожного члена діади. Опіраючись на специфіку розвитку близнюків, учителі значною мірою можуть скоригувати свої вимоги стосовно них.

Отже, для вчителів, які працюють з монозиготним близнюками, також можна сформулювати ряд рекомендацій, які, на нашу думку, допоможуть їм у роботі:

- монозиготних близнюків необхідно сприймати як різних дітей, навіть якщо вони дуже схожі між собою і їх важко розрізнити;
- намагатися знайти в кожного із близнюків індивідуальні задатки, інтереси, хобі й говорити про це самим близнюкам, наголошуючи на їх індивідуальній унікальності;
- у школі кожному близнюку варто давати окреме доручення, наприклад – один доглядає за квітами, інший – чергує у бібліотеці;
- звертатися до близнюків по імені, а не безособово-загальним – «діти», «близнюки»;
- намагатися залучати близнюків до контактів із учнями класу, як під час навчання, так і під час позакласної роботи (гуртки, секції тощо);
- намагатися не виділяти в парі лідера або «головного», а будь-які завдання чи доручення давати однакової міри складності обом близнюкам;
- у ситуації яскраво вираженої близнюкової ситуації у парі вести роботу з подолання негативних наслідків у тісній співпраці із практичним психологом закладу та батьками дітей. У цьому випадку робота носитиме систематичний характер і матиме позитивний результат.

Бути особистістю – означає поєднувати в собі активного діяча та неповторну індивідуальність, дорожити своєю самістю, відстоювати власну гідність, визнавати чесноти інших людей, збалансовувати свої почуття з почуттями іншої людини, презентувати реалістичну Я-концепцію. Психологу, як і батькам, належить навчити дітей докладати зусиль для їхнього особистісного становлення, допомагати самому собі у критичних ситуаціях, підтримувати в ситуаціях неспіху, опиратися негативним впливам [2].

Висновки. Отже, як бачимо, подолання негативних наслідків близнюкової ситуації саме по собі не може обмежуватися короткотривалою психологічною корекцією, але обов'язково має доповнитися психологічним консультуванням. Також «близнюкові» проблеми неможливо вирішити самотужки ні спеціалістам – психологам, вчителям, вихователям, ні батькам близнюків. Тому такий вид консультаційних впливів має носити систематичний характер, де засоби консультування мають добиратися відповідно до завдань, специфіки близнюкової ситуації, особливостей адаптації дітей у навчальному закладі.

Література

1. Кононко О.Л. Пріоритети сімейного виховання в контексті модернізації дошкільної освіти України // Додаток до журналу «Практична психологія та соціальна робота». - Випуск 1 «Діти – батьки – сім'я»
2. Советы родителям: психологические особенности близнецовой ситуации. [Електронний ресурс] - 2008. - Режим доступу: <http://twins.popular.ru/twins/items/st88.html>.
3. Современные мифы о близнецах [Електронний ресурс] - 2009. - Режим доступу: <http://twins.popular.ru/twins/items/st91.html>.
4. Семенов В.В. Близнецы: проблема воспитания и развития. - Москва: 1985.

S. Bieliacova. Psychological features of advising of parents and teachers in relation to personality development of twins of period of maturing.

In the article the problem of advising of parents in relation to personality development of twins steam is analyzed, the specific of negative displays of twin's situation in juvenile dyadic opens up, methodical recommendations are represented for their successful overcoming

Key words: twins, twins situation, personality development is teens, advising.

УДК 159.922.73

І. М. Бушай

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНСУЛЬТУВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стаття присвячена психологічним аспектам консультування дітей 6-10 років. Висвітлено питання вибору методології, методів, технік, підходів професійної допомоги психолога дітям молодшого шкільного віку. Описано впровадження у практику консультативної діяльності програми «Розширення кордонів образу світу школярів», узагальнено роль батьків дитини в досягненні результативності психологічної допомоги.

Ключові слова: консультація, адаптація, корекція, психологічна травма.

Постановка проблеми. Психологічне консультування дітей віком 6-10 років має певну специфіку, отже вимагає відповідної професійної підготовки консультанта. Буде вірним стверджувати, що цей вид консультування якісно відрізняється від психологічної допомоги клієнтам (пацієнтам) старшого віку. Консультування дітей – окремий, самостійний напрямок діяльності психолога, який потребує глибокого наукового та методичного обґрунтування та відповідної професійної підготовки. На практиці виявляється, що діти 6-10 років, іншими словами, молодші школярі, потребують психологічної допомоги передусім такого типу – зняття